

İnternet Galaksisi'nde Türkiye

Editörler:

Tuğba Asrak Hasdemir ve Tülay Atay

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

İnternet Galaksisi'nde Türkiye

Editörler: Tuğba Asrak Hasdemir ve Tülay Atay

Son Okuma: Ertan Akkaş

Kapak: Gamze Uçak

Redaksiyon ve Sayfa Düzeni: Buse Dilara Dirim

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

2022 Ekim, Ankara

ISBN No: 978-605-9221-69-6

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Ankamat Matbaacılık Sanayi Tic.Limited Şirketi

Sertifika No: 46700

1344. Cadde No: 60

İvedik Organize Sanayi Bölgesi

Yenimahalle – ANKARA

Tel: (0.312) 394 54 94 – 95

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

http://www.siyasalkitap.com

İnternet Galaksisi'nde Türkiye

Çocuklarımıza ve Gençlerimize,

*Umay Zeynep, Hülya Mina, Ferit Emre, Zeynep, Seher, Deren, Serin,
Duru, Ekin, Kadir, Pars , Emek, Ayaz, Ayşe Nur Şifa, Mehmet Gökay,
Deniz Ali, Dafne ve Deniz'e,*

Sevgiyle ve Umutla

Dijitalleşmenin İzlerini Sürmeye Çağrı

“Her kitabın bir öyküsü var”

Radyo programcılığının kadim isimlerinden Faruk Yener’in TRT3 Radyo’da yaptığı “Her Plağın Bir Öyküsü Var” programının kulaklarımızda ve hafızalarımızda kalan adına göndermeyle başlayalım dijitalleşmenin izlerini sürme çağrımıza.

Evet, her kitabın bir öyküsü olduğu gibi elinizdeki, ortaklaşa yoğun bir çalışmanın ürünü olan bu kitabın da var.

Çeşitli toplumsal olguların incelenmesi ve anlaşılması sürecinde olduğu gibi, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte yaşanan değişim ve dönüşümlerin kavranması ve açıklanması sürecinde de, farklı yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır. Ana noktaları itibariyle, yaşanan teknolojik gelişmelerin özellik ve sonuçlarını, birbirinden farklı biçimlerde değerlendiren üç tartışma hattından söz edebiliriz: Sanayi devriminden sonra, “bilgi”nin temel olduğu bir başka devrimsel sıçrama yaşanmıştır ve bu aşamada, sanayi toplumundaki uzlaşmazlıkların, sınıf çatışmalarının giderek sönümlenecek ve yok olacaktır. Bir “sanayi sonrası toplum” kavramsallaştırmasıdır sözkonusu olan. Daniel Bell ve izleyicilerinin görüşleri ve eserlerinin ana örneklerini oluşturduğu bu yaklaşıma göre, teknolojik gelişmelerle birlikte nitel bir sıçrama söz konusudur ve bu, uzlaşmaz sınıfsal çıkarlara yer olmayan, olumlu sonuçların yaşandığı bir toplumsal düzeni işaret etmektedir (Bell, 1999). Bu “olumlu” değerlendirmeden farklı bir yerde konumlanan, dijital teknolojilerdeki gelişmelerle birlikte, yeni biçimleriyle bir “gözetim toplumu”na doğru evrilmenin tehlikelerine dikkat çeken bir başka tartışma hattından söz edilebilir. Şüphesiz “gözetim toplumu” kavramsallaştırması ve tartışmaları, “yeni” değildir, ancak bu alanda yazan önemli araştırmacılardan Garry Marx’ın da belirttiği gibi, günümüzdeki “yeni toplumsal gözetim” biçimleri, “geleneksel gözetim” biçimlerinden farklı özelliklere sahiptir (Marx, 2005). Dijital bilgi ve iletişim teknolojilerinin de önemli bir parçası olduğu teknolojik gelişmelerle birlikte, geleneksel gözetim anlayışından farklı biçimde, daha kapsamlı ve gözetleyen gözün bilinmediği/bilinemediği uygulamalar sözkonusu olmaktadır. Geleneksel gözetim biçimini simgeleyen George Orwell’in “Büyük Biraderin Gözü” yerini, David Lyon’un günümüz gözetim toplumunu incelediği

çalışmalarından birine de verdiği adla “Elektronik Göz”e bırakmaktadır (Lyon, 1997). Yeni toplumsal gözetim, zamansız-mekansız ve “akışkandır” da aynı zamanda (Baumann ve Lyon, 2013). Ayrıca izleme-gözleme denildiğinde, hemen akla gelen siyasal erkin yanında, Baumann’ın da vurguladığı gibi “tüketim” alanı ve buradaki gözetim uygulamaları hiç ihmal edilmemelidir¹.

İletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte yaşanan değişim dönüşümleri; sorunları yanında olanaklarıyla inceleyen Manuel Castells’in öncülük ettiği “ağ toplumu” yaklaşımı ise, bu konudaki tartışma hatlarından bir diğeri oluşturmaktadır. Dünyanın farklı coğrafyalarındaki gelişme örneklerini de incelemesi ve sunması bakımından da konuyla ilgili araştırmalar için temel oluşturacak kapsamlı bir çerçeve sunan Castells şu saptamayı yapmaktadır: “Bugün yalnızca ağlar etrafında örgütlenmiş değiliz, enformasyon teknolojisinin iktidarda olduğu ağlar etrafında örgütlenmiş durumdayız” (Castells ve Ince, 2003: 26). Yazar, İnternet dolayımıyla kurulan “Ağ”da; toplumsal değişim ve dönüşümleri, Türkçe’ye de çevrilmiş bulunan çalışmalarında yoğun ve derinlikli biçimde incelemektedir (Castells, 2005, 2006, 2007, 2016a, 2020).

Castells’in, ağ toplumu kavramsallaştırmasına ve dijitalleşmeye odaklanan çalışmalarına da başta “tekno-belirlenimci” olmak üzere farklı eleştiriler yöneltilmektedir. Ancak yazarın çalışmalarının, konuyu inceleme ve kavrama konusunda sunduğu önemli olanaklardan biri, kendisinin de özellikle vurguladığı gibi, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümü, “küresel” düzeyde, farklı gelişme dinamiklerine sahip coğrafyalardan örneklerle ele almasıdır: “Küresel ağ toplumunu anlama çabam 15 yılımı aldı. Bunun nedeni, araştırmamın, sanayileşme sonrası toplum kuramlarını niteleyen etnosentrik tuzağa düşmemesi için dünya çapında araştırma yapmak zorunda olmamdı” (Castells, 2016b:5)². Diğer yandan Castells, dijital iletişim teknolojileriyle birlikte başka bir düzeyde konuşulmaya başlanan “gözetim toplumu” (surveillance society) veya “dijital bölünme/sayısal uçurum” (digital divide) gibi önemli sorunlara dikkat çekmekte, ancak “ağ toplumunun” özgürleştirme potansiyeli barındıran dinamiklerinden de söz etmeyi ihmal etmemektedir.

Bizim *İnternet Galaksisi’nde Türkiye öykümüz*, M. Castells’in *İnternet Galaksisi* başlığıyla yayımlanan kitabının çevrilmesi öyküsünün devamı oldu diyebiliriz³. 2020 yılı Aralık ayında, kitabımızın basılması sonrasında, gerek bireysel gerekse grup olarak, kitabımızın okuyucuları, ilgilenenleriyle karşılaştık, değerlendirmeleri, eleştirileri, soruları ve önerileri aldık. Sivas Cumhuriyet

¹ Dijitalleşmenin, iletişim ve medya alanındaki yansımalarını, temel yaklaşımlar ve iletişim uygulamalarından örneklerle değerlendiren bir çalışma için bkz. Asrak Hasdemir ve Atay (2021)

² Çeviri, Tuğba Asrak Hasdemir’e aittir.

³ İlk öykünün ayrıntıları için bkz. Asrak Hasdemir (2020)

Üniversitesi'nin davetiyle ve ev sahipliğinde, 2021 yılı Nisan ayında, "İnternet Galaksisi'nde Ekonomi Toplum ve İletişim" başlığı ile çevrimiçi olarak düzenlenen webinar, çeviri grubu olarak bizi en çok heyecanlandıran, mutlu eden etkinliklerden oldu⁴ ve bugünden geçmişe baktığımızda, çalışmanın devamı için de yüreklendiren bir deneyimdi yaşadıklarımız.

Bu ilk macerayı, aynı yılın Kasım ayında Alternatif Bilişim Derneği ve Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi işbirliğiyle yapılan, Adana Barosu'nun ev sahipliğini üstlendiği "Yeni Medya Çalışmaları V. Ulusal Kongre"sindeki iki oturumdan oluşan panelimiz izledi: *Gutenberg'den İnternet Galaksisi'ne: Ağlar, Akışlar ve Uzamlar*⁵. Çukurova'nın bereketli topraklarında, gerek konuşmacı olduğumuz oturumlarda gerekse izlediğimiz konuşmalarla, oturumlar sonrası bir araya gelişler, sohbetler, sorular ve değerlendirmelerle gerçekten beslendik ve dönüşümümüzde *İnternet Galaksisi'nde Türkiye* çalışmamıza hız verdik.

Tabii elinizdeki kitap çalışmasının, kamusal alanda boy gösterdiği ilk toplantıdan mutlaka söz etmemiz gerekiyor: "9 Uluslararası İletişim Günleri Dijital Çağda İletişim Çalışmaları Sempozyumu". 2022 yılı Mayıs ayında, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin düzenlediği ve ev sahipliğini yaptığı, gerek iletişim bilimleri ve medya çalışmaları gerekse sosyal bilimler alanında haklı bir ünü olan bu sempozyumda, *Dijitalleşmenin İzlerini Sürerken: Türkiye Üzerine İncelemeler* başlığıyla iki oturumdan oluşan panelimizle biz de yerimizi aldık⁶. Hani değerli çalışmaların önsözlerinde yazar/yazarlar; kitabın biçim-

⁴ Bu düzenlemenin fikir annesi olan ve her aşamasında yoğun çabası bulunan Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Üyesi Zeynep Gültekin Akçay'a da bu vesileyle bir kez daha teşekkür ediyoruz. Ev sahipliği üstlenen Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nin yetkililerine, bu fikri ve buluşmayı olanaklı kıldıkları için şükran borçluyuz. Elbette, "1,5 saatte toparlarız" diye yola çıkıp 3 saati aşkın bir süre devam eden webinarın tüm izleyicilerine, hele de sonuna kadar izleyip güzel sorular yönelten, değerlendirmeler yapan izleyicilerine çok teşekkür ederiz, bizleri çok mutlu ettiler, çalışmanın devamı için de şevk verdiler. Mutlaka etmemiz gereken bir teşekkürümüz de, Üniversitenin Bilgi-İşlem Dairesi'nde görev yapan Ayhan Özdemir'e. Bu yoğun çevrimiçi toplantının aksamadan sürmesi, kendisinin emeği ve katkısı ile gerçekleşti. Bir aşamadan sonra ne zaman biteceğini bizim bile kestiremediğimiz webinarıda, görevini, son dakikaya kadar anlayış ve sabırla sürdürdü.

⁵ Ulusal kongreler arasında kurumsallaşmış, kapsamı ve niteliğiyle seçkin bir yere sahip Yeni Medya Çalışmaları kongrelerinin düzenleyicisi olarak Alternatif Bilişim Derneği ve süreç içinde işbirliği içinde olan tüm üniversiteler ile kurum ve kuruluşlara, emeği geçen herkese çok teşekkürler.

⁶ Akademik alanda olduğu gibi, bizim kitap çalışmamızda da önemli izler bırakan bu sempozyumun düzenlenmesini olanaklı kılan tüm üniversite yetkililerine ve elbette en başta, yıllardır sürdürdüğü fikr-i takiple bu toplantıların kurumsallaşmasını sağlayan Nazife Güngör Hoca'ya sonsuz teşekkürler. Tabii ki, çok uyumlu çalışan bir orkestranın üyeleri olarak, bildirilerin sisteme yüklenmesinden sunuşların yapılmasına, insani ve teknik tüm desteği sağlayan, ayrıca fiziksel ve çevrimiçi sunumların bir arada yapılmasının zorluğunu da üstlenen araştırma görevlisi arkadaşlardan öğretim üyelerine, güler yüzle koşturan tüm öğrencilere, emeği

lenmesinde, ele alınan konuların tartışılmasında, yaklaşımlarının netleşmesinde kendilerine katkıda bulunan akademik ortamlardan söz ederek teşekkürlerini sunarlar ya, biz de imrenerek okuruz ve “azizim, akademik bilgi birikimi ve çalışma böyle ortaklaşa çaba ile olur” deriz, kitap çalışmamızın okurla provasını da yapma olanağını veren sempozyumda, işte bu deneyimi, yoğun biçimde yaşadık. Yaptığımız çalışmanın ilgiyle izlenmesi, sorular, değerlendirmeler, hepsi çok değerliydi. Ve iki anekdot: panelin ikinci oturumu, yoğun bir program akışında soluk soluğa anlatıyoruz, bir yandan da izleyiciler ne düşünüyorlar, onun merakı. Konuşmalar bitti, genç bir arkadaşımız sordu: “kitap hangi kitabevinden çıktı, nasıl erişebiliriz?” Ohhh! İlgi uyandırmışız! Ve bir başka değerlendirme (mealen): “ben de e-ticaret üzerine tez hazırlıyorum, konunun bu yönlerini düşünmemiştim, bu açıdan da bakacağım”. Yaşasın! Fikren dokunmuşuz, ulaştığımız!

İçinde yaşadığımız toplum üzerine içeriden incelemeler, değerlendirmeler yapmayı amaçladığımız bu kitap çalışmasının ortaya çıkmasında ve biçimlenmesinde elbette kendi yaşam deneyimlerimizin, yakın çevre-arkadaş-dost-meslektaş-hocalarımızın etkisi büyük⁷. M. Castells’den *İnternet Galaksisi* çeviri kitabımız yayınlandığında, kitapla hemen ilgilenen arkadaşlarımız oldu, üniversitedeki sınıf arkadaşlarımızdan oluşan ODTÜ Kantin grubu bunların başında geldi⁸ ve “bu kitap güzel de peki Türkiye üzerine telif bir çalışma, onu istiyoruz” sözleri de ilk Kantin’de yankılandı. İlgi ve önerileri için teşekkürler.

Üniversite öğrencilik yıllarımızdan bu yana, uluslararası yazını, çalışmalarını da ihmal etmeden Türkiye meseleleri üzerine okumaya, kafa yormaya çalıştık. Meslek olarak akademisyenliği seçtikten sonra da bu ilgi, yanına, araştırmalarımızı esere dönüştürme çabasını katarak devam etti. Hocalarımızdan da bu ilgiyi ve çabayı özellikle destekleyenler oldu. Bu kişilerin başında, bu

geçen herkese çok teşekkürler. Sempozyum öncesinden sonrasına, özenli bir düzenlemenin keyfini bize yaşattılar.

⁷ Ailemizin taze gücü Buket Hasdemir’in kitabı sahiplenmesini ve onunla sınırlı kalmayıp, tanıtımını yapıp sahiplendirmesini anmadan geçmek mümkün değil. Bu ilgiyle, galaksi mace-rasının Türkiye ayağında da sırtımız yere gelmeyecektir, sağ ol var ol Buket.

Akademik hayatta yol arkadaşlığı ettiğimiz Prof. Dr. Ruhdan Uzun, bu maceramızda da, ilgisiyle, görüşleriyle yanımızda oldu, çok teşekkürler, kitabımız geliyor bitti, geliyor!

⁸ Kitabı hemen edinip okumaya başlayan Nilgün Tanır, Figen Yalçınkaya ile birlikte Sivas Cumhuriyet Üniversitesi webinarı bizleri yalnız bırakmadılar. Hatta düşündüğümüzden çok uzun süren webinarın sohbet grubunda, bir baktık bizim arkadaşlar kendilerine bir “network” oluşturmuşlar ve sohbet halindeler ;) Meltem Ergül, kitaba kapak seçiminden başlayarak işin içinde oldu. Kantin Paris temsilcimiz Arzu Açıkan Ergüner, her zamanki alçakgönüllüğüyle, kitabı hemen okuyamadığı için özürlerini belirterek, okuyup bitirdiğini güzel düşünceleriyle birlikte iletti. A.B.D. temsilcilerimizden, Güliz Sakarcan, ilgiyle çalışmalarımızı izledi, destekledi. Ranan-Atıla Yumuşak çiftinden eniştemiz okuma görevini üstlendi. Sağ olsunlar, var olsunlar. Türkiye üzerine telif kitap önerisini ilk dile getiren Mehmet Sevim arkadaşımız oldu, bu kitabın ilk okuyucularından biri olma görevini de böylece üstlendi, iyi okumalar diliyoruz.

ülkenin sorunlarını, bu ülkede yaşayan insanlar olarak incelememiz, bunu da uluslararası kaynaklar yanında, bu ülkede yapılmış araştırmalarla, veriler toplayarak, konusuna göre akademik kaynakların yanı sıra edebi kaynaklardan da yararlanarak yapmamız gerektiğini belirten Prof. Dr. Korkmaz Alemdar Hocamız gelmektedir. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde dekan olarak görev yaptığı dönemde de bu gerekliliği yaşama geçirmeye yönelik attığı adımlara yakından tanık olduk⁹. Bu ilgiyi canlı tutan hocalarımızdan birisi olarak kendisine şükran borçluyuz¹⁰. Biz de bu çalışmamızla, alandan veriler toplayarak, bütünlüklü biçimde dijitalleşmenin Türkiye'deki izlerini sürmeye çalışıyoruz.

Elinizdeki kitap çalışmamızda, grubumuza, yeni arkadaşlarımız katıldı, yenilendik. Yenilik ile sürekliliği birlikte yaşıyoruz. Kitabımızın adı da bu sürekliliğin bir örneği oldu, aslında kitap adını kendi koydu: *İnternet Galaksisi'nde Türkiye*. Dijitalleşme sürecinin Türkiye'deki tarihinden, Türkiye ağ coğrafyasına, hukuki düzenlemelere; dijitalleşmenin siyasal-kamusal alandaki yansımalarından, medya, televizyon yayıncılığı dünyasındaki değişimlere; e-ticaret, dijital reklamcılıktan dijital okuryazarlık, bilgi ve beceriler üzerine akademik çalışmalara; özellikle Covid-19 Pandemi süreci ile gündemin ayrılmaz parçası olan e-sağlık uygulamalarından motokuryelere, nam-ı diğer esnaf kuryelere ve çalışma ilişkilerine uzanan bir yolculuğu birlikte yapmaya çağırıyoruz sizleri. Bu Galaksi yolculuğunda, burada özetle değinilen "ağ toplumu" yaklaşımının yanı sıra, ele alınan başlıklar altındaki çeşitli yaklaşımlara, kuramlara da ilgili bölümlerde rastlanacaktır. Her bölüm, "görece özerk" olmakla birlikte, birbirlerini desteklemekte ve bütünlükte dirler de. Öyleyse gelelim bölümlerin takdimine...

Editörlüğün aslında arkeolojik kazı yapmak denli büyük bir sorumluluk getirdiğini bu çalışma bizlere bir kez daha ispatladı. Bir arkeoloğun gün yüzüne çıkarttığı bir eser için gösterdiği çaba misali; biz iki editör, yazarların çalışmalarının özünü zedelemeyen ve fakat, gerekli dokunuşları yaparak bu kitabı siz okurlarla buluşturmayı amaçladık.

Sürçülisan ettiyse affola ☺

Birinci bölümü, *Türkiye'de Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Tarihsel Gelişimi ve Dönüm Noktaları* başlığı ile İlknur Patan Şahin kaleme aldı. Çalışmasında, Türkiye'de bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimini ve bu gelişime öncülük eden araştırmaları, bilimsel alanları ve kurumları inceleyen Patan Şahin, üni-

⁹ İletişim Fakültesi'nin 40. Kuruluş yılını kutladığı dönemde, "40 Yılda 40 Kitap" telif kitap projesi bunlardan biridir.

¹⁰ Prof. Dr. Korkmaz Alemdar'ın, iletişim alanında yapılan eğitimde ve iletişim araştırmalarında, içinde yaşadığımız ülkenin ihtiyaçları ve somut sorunlarının dikkate alınması gerekliliği yanı sıra bu ülkenin araştırmacı, yazarlarının, bu coğrafyanın ürünü olan akademik-edebi eserlerden de yararlanmasının önemini anlatan fikir açıcı makalesi için bkz. Alemdar (2018).

versitelerin sürece katılımını, Türkiye’deki bilişim teknolojilerinin yaygın kullanımını ve e-dönüşüm projelerini kronolojik olarak okura sunmaktadır. Bu bölümde, bilgi ve iletişim teknolojilerini oluşturan “bilgi”, “iletişim” ve “teknoloji” kavramları açıklanmak suretiyle bilgi ve iletişim teknolojileri ile ilgili genel bir çerçeve çizilerek bilgi ve iletişim teknolojilerinin dünyadaki gelişimine yer verilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin diğer kamu hizmetlerine doğru genişlemesi, olanaklar, sorunlar, sistemin yaygınlığı, bu bölümde ele alınarak tartışılan diğer başlıklardır.

Küreselden Yerele İnternet Coğrafyası: Türkiye Örneğinde Bir Değerlendirme başlığını taşıyan ikinci bölümde Mehmet Keskin, İnternetin, coğrafyanın sonunu getirip getirmediği probleminden yola çıkarak Türkiye ölçeğinde ağ coğrafyasını analiz etmektedir. Bu amaç doğrultusunda, bölümde; teknik coğrafya, kullanıcıların coğrafyası, internet üretiminin ekonomik coğrafyası, internet coğrafyasında şehirler ve uzaktan çalışma koşulları ile iktidar/güç ilişkileri bağlamında ağ coğrafyasının, küresel ve yerel düzeydeki durumu ele alınmaktadır. Keskin, “Ağ Toplumu” denildiğinde akla ilk gelen araştırmacılardan Manuel Castells’in çalışmaları başta olmak üzere, bu konuda çalışan diğer araştırmacıların sunduklarından yararlanarak 2020-2021 tarihlerine ait, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların yayın/mlandığı resmi istatistiksel verilerle, bağımsız kurum kuruluşların yayın/mladıkları veri setleri ve raporlardan toplanan güncel bilgi ve veriler ışığında yaptığı çalışmasını okurlarıyla paylaşmaktadır.

Mahmut Fevzi Cengiz, kitabın üçüncü bölümünde, *Türkiye’de İnternet Mevzuatı ve İnternet Yasakları Üzerine Bir Değerlendirme* başlıklı çalışmasıyla katkı sunmaktadır. Bu bölümde, Türkiye’de İnternet ortamının düzenlenmesiyle ilgili yasal mevzuatın ve uygulamaların, konu ile ilgili temel tartışmalar da göz önüne alınarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak, İnternetin uluslararası yönetişimi, ulusal ve bölgesel sistemler dikkate alınarak incelenmiş olup bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Çin ve Rusya örnekleri ele alınmaktadır. Cengiz, Türkiye’de İnternet ortamının düzenlenmesine yönelik hukuki mevzuatı irdeleyerek mevcut erişim engellemeleri ve İnternet yasa(lama)larının hukuki temellerine ilişkin istatistiksel verileri okurlarıyla paylaşmaktadır. Bir bütün olarak bu bölüm, İnternetin yönetimi konusunda Türkiye’deki yasal mevzuat ve bu mevzuat çerçevesindeki ana tartışmaları ele alarak söz konusu düzenlemelerin yeterliliklerini ve eksik yönlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çevrimiçi Siyasi İfadenin Hayali İzleyicileri ve Davetsiz Misafirleri: Türkiye’deki İnternet Kullanıcılarının Mahremiyet Bağlamında Niceliksel Analizi başlıklı, kitabımızın dördüncü bölümü Ayşenur Dal tarafından hazırlandı. Çalışma, 2020 yılında Türkiye genelinde temsili bir örneklem ile yüz yüze yapılmış bir anket üzerinden, İnternet kullanıcılarının siyasi içerikli sosyal medya gönderilerini

kim ya da kimleri hedef alarak tasarladıkları ve gönderileri kimlerin gözetliyor olabileceği konusundaki değerlendirmeleri analiz etmektedir. Dal'ın çalışması, Türkiye'deki sosyal medya kullanıcılarının, siyasal ifade bağlamında, izlenme ve gözetlenme algılarındaki belirleyici faktörleri ortaya koymak suretiyle risk algılarının önemini vurgulamaktadır. Yazar, bu bölümü, "Türkiye'de özellikle gözetim algısı konusunda kullanıcıların hangi ifade odaklı pratiklerle ne tür mahremiyet düzenleyici/koruyucu davranışları eşleştirdiği" konularında sonraki araştırmalara ışık tutabilmesi ve yeni araştırmalara yön verebilmesi temennileriyle sonlandırmaktadır.

Beşinci bölüm, *Sivil Toplum Kuruluşları, Kamusal Alan ve Sosyal Medya* başlığıyla Uğur Evcim tarafından yazıldı. Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) eylemlerinin kamusal alan işlevleri temelinde incelenmesi gerektiği varsayımından hareketle; bu çalışmada, "politik arenada en çok tartışılan ve politik meşruiyetin en öncelikli dayanaklarını teşkil eden kadın ve çevre hakları temalı STK'lardan, uluslararası ve ulusal ölçekte birer kuruluşun sosyal medya paylaşımları içerik analizi yöntemiyle irdelenerek" tartışıldı. Evcim çalışmasında; sivil toplum kuruluşlarının sosyal medyayı, daha çok "kimlik oluşturma", "kolektif eylem çerçevesinin aktarılması" ile "denetim, kontrol ve eleştiri" işlevlerini yerine getirmek için kullandıklarını saptayarak bulgularının, "STK'ların sosyal medya kullanımına ilişkin daha önce Türkiye'de yapılan araştırmalarla paralellik arz ettiğini" belirtmektedir.

Dijitalleşmenin Dayanılmaz Hafifliği: Televizyon Yayıncılığının Değişen Dünyası, başlıklı altıncı bölümde, Zeynep Gültekin Akçay, küresel düzeyde dijital televizyon yayıncılığı alanındaki değişimlerin Türkiye'deki yansımalarını incelemekte ve "içeriklerin dağıtımı, içeriğin değişimi ve söz konusu değişimlerin temelindeki ekonomik süreçler ve ilişkiler Türkiye örneğinde" ele almaktadır. Dijital televizyon yayıncılığın devinimi baş döndürücü bir hızla sürmektedir ve Gültekin-Akçay şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Bu yenilikleri yakından takip eden Türkiye'deki yapımcı şirketler bu oyunun en başköşesinde bulunmaktadır". Yazar, bu çalışması ile dijital televizyonculukla ilgili her alana kısaca değinerek yakın dönem ülke örneklerini okurla paylaşmaktadır: "Çeşitli olanaklarla karşılaşan Türk izleyicisi bu dijital yayın dünyasını hızla bağrına basmıştır. İzleme deneyimlerini değiştirerek, yeni ortama uyumlanmıştır. Hatta geleneksel televizyonun sınırlı dünyasındansa dijital dünyanın yeni televizyonunu tercih etmeye başlayan Türkiye izleyicisinin bu ilgisi, yasa koyucuların da gözünden kaçmamıştır ve bu alanla ilgili düzenlemeler yenilenmiştir."

Yedinci bölüm, Eylem Temizer tarafından, *Dijitalleşmenin ve Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisindeki Yansımaları: e-Ticaret Alanında Yaşananlar* başlığı ile yazıldı. Bu bölümde, "dijitalleşmenin bir boyutunu teşkil eden elektronik ticaretin Türkiye'deki gelişimine yönelik betimleyici bir yaklaşım

benimsenmektedir. Bu kapsamda, özellikle, Covid-19 pandemisi sürecinde yaşanan değişimlere odaklanan bu araştırmada tüketicilerle gerçekleştirilen güncel çalışmalar ve resmi kaynaklar tarafından paylaşılan veriler referans olarak” alınmaktadır. Temizer, araştırmasında “Covid-19 Pandemisi Öncesi Dönemde Türkiye’de e-Ticaret” ve “Covid-19 Pandemisi Döneminde Türkiye’de e-Ticaret” başlıklarıyla, “pandeminin, bireylerin düşünce ve davranışlarına sirayet eden endişe; belirsizliğe ve hastalığa dair korku; tedirginlik gibi hislerinin, tüketim davranışlarına” ne şekilde yansıdığını örnekleriyle okurlarla paylaşmaktadır. Çalışma, “pandemi döneminde değişen ve gelişen tüketim pratiklerinin ve satın alma davranışlarının, salgın sonrasında da devam edecek yeni bir dönemin başlangıcına işaret” ettiğini örnekleriyle açıklamaktadır.

Türkiye’de Dijital Reklamcılık: Eğilimler ve Beklentiler başlıklı sekizinci bölümde, Seçil Toros; Türkiye’de eksikliği hissedilen ve dijital reklamcılığın gelişmesinde önemli olan “insan gücü” ve “uzmanlaşma” konularını, reklâm sektörünün deneyimli “profesyonelleri” ile yaptığı mülakatlar temelinde değerlendirmektedir. Toros bu çalışmasında, “teknoloji kullanımı” ile “yeterli ve nitelikli insan gücü” arasındaki paralelliğe dikkat çekmekte ve ayrıca Türkiye’deki sektör derneklerinin ve profesyonellerin çalışmalarını; “şeffaf ve etik değerlere bağlı” kalma ve “veri güvenliği ile ilgili sorumlulukları yerine getirme” çerçevesinde de irdelemektedir. Yazar, sonuç kısmında, dijital reklamcılığın geleceği bakımından şu öneriyi yapmaktadır: “... tüketici ve toplum sorunlarını öncülleyen yaklaşımın benimsenmesi dijital reklamcılığın önündeki engellerin aşılmasında kilit rol oynayacaktır. Zira tüketiciyi destekleyen ve güçlendiren politikalar tüketicilerin de sektörü desteklemesine yarayacaktır”.

Tuğba Asrak Hasdemir ve Mehtap Uyar, dijital eşişsizliklerin giderek derinleştiği bu yüzyılda çocuklarımız için önemli bir konuyu, dokuzuncu bölümde, *Dijital Medya Ortamında Çocuklar ve Sayısal Uçurum Üzerine: Türkiye’den İncelemeler* başlığı altında irdelediler. Çalışmalarında, çocukların, yeni iletişim teknolojilerine ve İnternet erişim olanaklarının yanı sıra dijital medyayı kullanabilecek bilgi ve becerilere sahip olmalarının önemine ve sayısal uçurum sorununa dikkat çekmektedir Asrak Hasdemir ve Uyar. Bu bölümde, çocukların dijital medyaya erişimlerini, dijital okuryazarlık becerilerini ve sayısal uçurumu konu alan Türkiye üniversitelerinde yazılmış akademik tezler incelenmekte ve buradan hareketle varılan sonuçlar okurla paylaşılmaktadır.

Sağlık hizmetlerindeki ve sağlık kurumlarındaki dijital dönüşüm, *Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Dijitalleşmesi ve e-Sağlık Uygulamaları* başlığı altında onuncu bölümde Mehmet Yumrutaş tarafından ele alındı. Bu çalışmada, “Türkiye’de sağlık hizmetlerinde dijitalleşme, dijital sağlık hizmetleri ve e-sağlık uygulamalarının dönüşümü ve mevcut durumun belirlenmesi” amaçlanarak; kaynak olarak, başta Sağlık Bakanlığı olmak üzere ulusal düzeyde ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının çevrimiçi ve basılı belge, rapor ve çalış-

malarından yararlanılmıştır. Ayrıca, ülke politikalarının biçimlenmesi, uygulanması ve değerlendirilmesinde uluslararası düzeyde esas alınan Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü raporları konu bağlamında paylaşılmaktadır. Yumrutaş, Türkiye’de sağlık hizmetlerinin verilmesinde 1990’lı yıllarda başlayan dijitalleşme sürecinin, “bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişim ve yaygınlıkla birlikte ivme kazandığı” saptamasını yapmaktadır. Araştırması sonucu ulaştığı bu saptamadan yola çıkan yazar, Covid-19 pandemisi sürecinde de, sağlıkta dijitalleşmenin öneminin bir kez daha anlaşıldığını vurgulamakta ve şöyle demektedir: “ hem hizmet sunanların hem de hizmet alanların bilgi ve iletişim teknolojilerine sahipliği (dijital sermaye) yanında bu teknolojileri etkili biçimde kullanabilmesi için yeterli düzeyde bilgi okuryazarı, medya okuryazarı, dijital okuryazar ve/veya sağlık okuryazarı olması gerekmektedir”.

Kitabımızın on birinci ve son bölümüne katkısı, *Motosikletleriyle Çalışan Kuryeler: Dijital Emeğin Öteki Yüzleri* başlıklı değerli araştırmasıyla Çağdaş Ceyhan yapmaktadır. Yazarın sözleriyle, “motokuryelerin emeklerini özgürleştirme çabasına, akademik temelde mütevazı bir katkı sunmaya çalışıldığını” belirtilen bu bölümde; platform kapitalizminin emek süreçlerine etkileri incelenmektedir. Söz konusu incelemenin kuramsal çerçevesini oluşturan dijital emeğe ilişkin tartışmalar; Marx’ın emek kavramı, gayri maddi emek-maddi emek ekseninde ele alınmaktadır. Ceyhan, “2008 finansal krizinden sonra baskın iş modeli olarak” karşımıza çıktığını belirttiği “gig ekonomisi”ni incelemekte ve “kısa, geçici, güvencesiz ve öngörülemez” olma özelliklerine vurgu yapmaktadır. Yazar, gig ekonomisinin Türkiye’deki örneklerini; “motokuryeler”in, Türkiye’deki bir diğer adlandırmasıyla “esnaf kuryeler”in çalışma koşulları çerçevesinde inceleyerek, 2022 yılının Ocak ayında başlayan ve yaygınlaşan “motokuryeler-esnaf kuryeler” grevleri ve sonuçları hakkındaki değerlendirmelerini okurla paylaşmaktadır.

Evet sizleri, kitapla baş başa bırakmadan önce son teşekkürler

Kitabımızın İngilizce çevirilerini titizlikle ve özveriyle gerçekleştiren, dil denetimini yapan değerli İdil Karacadağ’a, katkı ve emekleri için teşekkür ediyoruz.

Siyasal-Phoenix Kitabevi’nin kurucusu Ünal Sevindik, giderek ağırlaşan yayıncılık dünyası koşullarında, yapmak istediğimiz kitap çalışmasını, konuyu kendisine açtığımız ilk andan itibaren sahiplendi, vazgeçmedi ve geldik bugünlere, kendisine tüm destekleri için teşekkürlerimizi sunuyoruz ve “yaşasın kitaplar!” diyoruz. Yayınevi editörümüz Ertan Akkaş, galaksi maceraları dizimizde, haberdar ettiğimiz her etkinliğimize dahil oldu, bizi mutlu etti. *İnternet Galaksisi’nde Türkiye’nin yayınlanması sürecinde de, yine, bir amatörün heyecanını, profesyonel çalışma anlayışıyla buluşturarak, titizliği ve değerli önerileriyle yanımızda oldu, işbirliği içinde çalışmanın güzelliğini yaşattı, çok teşekkür ediyoruz. Kitabın kapak tasarımından düzenlemesine çok*

önemli görevleri üstlenen Gamze Uçak'a ve Buse Dilara Dirim'e, çabaları ve kattıkları değer için özel teşekkürler. Ve Siyasal-Phoenix Kitabevi'nin çatısı altında süreçte yer alan bütün çalışanlarına tüm emekleriniz için çok teşekkürler!

Gelelim aile cephesine. Zaman zaman birbirimize takılıyoruz.

Aileler (*iç ses-çoğu zaman da dış ses*): "Bizimle ortak geçireceğiniz zamandan çalışıyorsunuz!"

Biz: Hayır! Kendimizden, eğlencemizden, dinlencemizden vs. vs. vazgeçiyoruz. Her şeye rağmen (belki de size rağmen) yazmaya çalışıyoruz!

Takılma bir yana, zorlukları bizimle çeken tüm yakınlarımıza, ailemize, sağ olun var olun diyoruz. Bekleyin az kaldı, yakında yanınızdayız, yerimizi açın! Sizi seviyoruz!

Ve kayıtsız ve koşulsuz bizi destekleyenlere, yetiştirenlere, tüm anne ile babalarımıza, onları temsilen, Takiye-Tarık Atay'a ve Gülseren-Şevki Asrak'a sonsuz minnet ve şükranlarımızla...

Ekim 2022

Tuğba Asrak Hasdemir
Gölbaşı-Ankara

Tülay Atay
Antakya-Hatay

Kaynakça

- Alemdar, K. (2018). Türkiye’de İletişim Bilimleri: Batı Düşüncesinin Egemenliğinden Özgünlüğe, *Etkileşim*, 1, 8-28.
- Asrak Hasdemir, T. (2020). İnternet Galaksisi’ne Davet, *İnternet Galaksisi, İnternet, İş Dünyası ve Toplum Üzerine Düşünceler* içinde, T. Asrak Hasdemir (yay. haz.), E. Öztürk ve ark. (çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi. 7-16.
- Asrak Hasdemir, T. ve Atay, T. (2021), İletişim Bilimleri ve Medya Çalışmaları Alanından Endüstri 4.0 ve Uygulamalarına Bir Bakış: Olanaklar ve Sorunlar, *Endüstri 4.0 ve Uygulamaları* içinde, Prof. Dr. A. Şık ve Prof. Dr. Y. Özbek (der.), Ankara: Detay Yayınları.
- Baumann, Z. ve Lyon, D. (2013). *Liquid Surveillance: A Conversation*, UK: Polity Press.
- Bell, D. (1999). *The Coming of Post-Industrial Society*, NY:Basic Books.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi*, E. Kılıç (çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Kimliğinin Gücü*, E. Kılıç (çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2007). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Binyılın Sonu*, E. Kılıç (çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2016a). *İletişim Gücü*. E. Kılıç (çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2016b). A Sociology of Power: My Intellectual Journey, *Annual Review of Sociology*, 42, 1-19.
- Castells, M. (2020), *İnternet Galaksisi, İnternet, İş Dünyası ve Toplum Üzerine Düşünceler*, T. Asrak Hasdemir (yay. haz.), E. Öztürk ve ark. (çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Castells, Manuel ve Ince, Martin (2006), *Manuel Castells’le Söyleşiler*, E. Kılıç (çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Marx, G. (2005). Surveillance and Society, *Encyclopedia of Social Theory*, <http://web.mit.edu/gtmarx/www/surandsoc.html>, (e.t. 25. 03. 2021).

İÇİNDEKİLER

DİJİTALLEŞMENİN İZLERİNİ SÜRMEYE ÇAĞRI	7
İÇİNDEKİLER	19
1- TÜRKİYE'DE BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DÖNÜM NOKTALARI	21
İLKNUR PATAN ŞAHİN	
2- KÜRESELDEN YERELE İNTERNET COĞRAFYASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİNDE BİR DEĞERLENDİRME	55
MEHMET KESKİN	
3- TÜRKİYE'DE İNTERNET MEVZUATI VE İNTERNET YASAKLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	97
MAHMUT FEVZİ CENGİZ	
4- ÇEVİRİMİÇİ SİYASİ İFADENİN HAYALİ İZLEYİCİLERİ VE DAVETSİZ MİSAFİRLERİ: TÜRKİYE'DEKİ İNTERNET KULLANICILARININ MAHREMİYET BAĞLAMINDA NİCELİKSEL ANALİZİ	143
AYŞENUR DAL	
5- SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI, KAMUSAL ALAN VE SOSYAL MEDYA	165
UĞUR EVCİM	
6- DİJİTALLEŞMENİN DAYANILMAZ HAFİFLİĞİ: TELEVİZYON YAYINCILIĞININ DEĞİŞEN DÜNYASI	217
ZEYNEP GÜLTEKİN AKÇAY	
7- DİJİTALLEŞMENİN VE COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YANSIMALARI: E-TİCARET ALANINDA YAŞANANLAR	261
EYLEM TEMİZER	
8- TÜRKİYE'DE DİJİTAL REKLAMCILIK: EĞİLİMLER VE BEKLENTİLER	287
SEÇİL TOROS	
9- DİJİTAL MEDYA ORTAMINDA ÇOCUKLAR VE SAYISAL UÇURUM ÜZERİNE: TÜRKİYE'DEN İNCELEMELER	313
TUĞBA ASRAK HASDEMİR, MEHTAP UYAR	

10- TÜRKİYE’DE SAĞLIK HİZMETLERİNİN DİJİTALLEŞMESİ VE E-SAĞLIK UYGULAMALARI.....	343
MEHMET YUMRUTAŞ	
11- MOTOSİKLETLERİYLE ÇALIŞAN KURYELER: DİJİTAL EMEĞİN ÖTEKİ YÜZLERİ	369
ÇAĞDAŞ CEYHAN	
ÖZGEÇMİŞ.....	387
EKLER.....	393
DİZİN.....	397